

ترجمه انگلیسی این مقاله نیز با عنوان:
The 'Closet' Space, A Private Landscape in Traditional Iranian House
(Case Study: Reviewing some traditional houses in Yazd city)
در همین شماره مجله به چاپ رسیده است.

مقاله پژوهشی

صندوق خانه، منظر خلوت در خانه ایرانی (بررسی خانه‌های سنتی یزد)

مهدی باصولی^{۱*}، سمیه امیدواری^۲

۱. استادیار پژوهش، جهاد دانشگاهی، تهران، ایران.

۲. استادیار گروه معماری، دانشگاه علم و هنر، یزد، ایران.

تاریخ انتشار: ۱۴۰۰/۱۱/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۶/۱۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۲/۲۸

چکیده

بیان مسئله: در زمینه ارتباط بین فرهنگ و سبک زندگی و معماری و ساختار فضایی نظریات مختلفی بیان شده است. از جمله مصادیقی که برای این ارتباط معرفی شده صندوق خانه است؛ عنصری فرعی در خانه‌های سنتی ایرانی که در مواردی برای کمک به معمار در جهت ایجاد تناسب فضایی ایجاد می‌شده است، ولی در واقع نقشی عملکردی در ایجاد فضای اندرونی در خانه‌های سنتی ایرانی ایفا می‌کرده است.

هدف پژوهش: هدف از این تحقیق بررسی نقش و عملکرد صندوق خانه و جانمایی آن در خانه‌های سنتی ایرانی است و برای دستیابی به این هدف، خانه‌های سنتی یزد به‌عنوان مورد مطالعه در نظر گرفته شده است.

روش پژوهش: این پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی به‌صورت مشاهده انجام شده است. در مطالعات کتابخانه‌ای از کتب، مجلات معتبر و نقشه‌های معماری برای جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز استفاده شده است.

نتیجه‌گیری: براساس این تحقیق، مشخص شده است که صندوق خانه نقشی عملکردی در ایجاد فضای خلوت و اندرونی خانه‌های سنتی ایفا می‌کرده است؛ فضایی برای استراحت، عبادت، مراقبه و یا انبار وسایل و تجهیزات مختلف. فضایی در کنار فضاهای اصلی خانه و یا در کنجی از آن، که می‌توانسته به معماری برای طراحی کمک کند یا نیاز عملکردی ساکنین را برطرف نماید و عملکرد آن نیز تحت تأثیر محل استقرار قرار می‌گرفته است.

واژگان کلیدی: خلوت، صندوق خانه، خانه ایرانی، عملکرد، جانمایی.

مقدمه

انتظارت خانواده را برآورده سازد (ابراهیمی، سلطانزاده و کرامتی، ۱۳۹۶، ۲۹). خانه، به‌عنوان فضایی که انسان بیشترین وقت خود را در آن می‌گذراند، همواره در نظر معماران جایگاه خاصی داشته و از دیدگاه‌های مختلفی به آن پرداخته شده است. توجه به مسائل فلسفی، جامعه‌شناختی، روان‌شناختی، فرهنگی، زیبایی‌شناختی، عملکردی و ... از جمله این دیدگاه‌ها هستند (غفاری و بنایی ابرندآبادی، ۱۳۹۰، ۱۶). از جمله مواردی که بر ساختار معماری خانه تأثیر می‌گذارد، فرهنگ است. تفاوت‌های فرهنگی باعث ایجاد ساختارهای متفاوت در

اولین نقطه استقرار و نخستین فضایی که انسان برای قرار یافتن خود برگزید خانه بوده است. خانه مکانی است که اولین تجربه‌های بی‌واسطه با فضا در انزوا و جمع در آن صورت می‌گیرد و خلوت فرد با خود، همسر و فرزندان، والدین و خواهر و برادر و دیگران، همه و همه، بی‌تعرض غیر، در آن ممکن می‌شود (ارژمند و خانی، ۱۳۹۱، ۱ و ۲). خانه نمایان‌گر ارزش‌ها و عقاید فرهنگی و اجتماعی است؛ از همین رو مکانی است که می‌تواند نیازها و

* نویسنده مسئول: Basouli@acecr.ac.ir، ۰۹۱۳۱۵۴۵۰۹۰

معینی تبیین می‌شود؛ این طرح‌ها می‌تواند شیوه زندگی یا ساختار خانواده باشد.

توماس هجراب^۵ قوم‌شناس دانمارکی، در کتابی تحت عنوان «ملت، فرهنگ و شیوه زندگی»، به معرفی سه نوع شیوه زندگی می‌پردازد که شامل خوداشتغالی (عدم جدایی بین کار و فضای خانه)، دستمزد نان، و پیشه حرفه‌ای در خانه است و این دسته‌بندی نشان می‌دهد که سطح درآمد، محل کار و سبک کار فردی، نیازها و اولویت‌های خانه را تغییر می‌دهد (ابراهیمی، سلطان‌زاده و کرامتی، ۱۳۹۶، ۳۱).

یکی دیگر از اندیشمندانی که به موضوع سبک زندگی پرداخته است، ماکس وبر^۶ است. منظور او از سبک زندگی، ارزش‌ها و رسوم مشترکی است که به گروه احساس هویت جمعی می‌دهد ولی نه آن‌گونه که در حال حاضر معمولاً این اصطلاح به کار می‌رود، یعنی انتخاب آزادانه آن به‌عنوان یک روش یا راه زندگی که سبب سازگاری با نیازهای روان‌شناختی افراد می‌شود (توسلی، ۱۳۷۳، ۶۲). براساس نظریات بیان‌شده می‌توان سبک زندگی را مجموعه رفتارهای انسان دانست که، بر مبنای گزاره‌های معرفتی، به‌صورت عینی تجلی می‌یابد (فاضلیان و اقبالی، ۱۳۹۶، ۷۱).

راپاپورت سازماندهی محیط را منوط به سازماندهی چهار عنصر فضا، زمان، ارتباطات و معنی می‌داند و آن را معادل روابطی تلقی می‌کند که نتیجه آن ارتباط محیط با مردم است (راپاپورت، ۱۳۹۲، ب، ۲۱۱) در بررسی نظریه‌های مختلف در خصوص مکان هم به نظر می‌رسد سه اصل تمایز، ارتباط و تداوم اصول حاکم بر محتوای مکان را شکل می‌دهند و بر سر آن‌ها توافق وجود دارد. این اصول فارغ از ارزش مثبت یا منفی حاکم بر فرایندهای ادراک معنا هستند. تمایز پیش‌شرط لازم در ادراک معناست و معنا را بدون ارتباط نمی‌توان متصور بود. این در حالی است که اصل تداوم از یک سو در مقابل گسست اهمیت یافته است و از سوی دیگر، به‌واسطه داشتن جنس زمان، حفظ اصالت و هویت را در بستر زمان در بر می‌گیرد (علی‌الحسابی، رضازاده و چریگو، ۱۳۹۶، ۱۹).

در خانه‌های سنتی، عملکرد و ساختار کالبدی بنا براساس معنای نهفته در معماری، مسائل زیست‌محیطی و نوع فعالیت‌های روزانه یا سبک زندگی مردم محلی شکل می‌گیرد. خانه ایرانی در ارتباط با زندگی ایرانی شکل گرفته و سطح زندگی در هر یک از فضاهای خانه منجر به شکل‌گیری مفهوم سرزندگی در فضا شده است (شیبانی و پورسلیمان امیری، ۱۳۹۶، ۵۳).

معماری مسکونی ایران در طول تاریخ نمونه‌های ارزنده و بی‌نظیری به عرصه هنر معماری تقدیم داشته است؛

طراحی خانه می‌شود. تحت تأثیر یک فرهنگ فضاهای جدیدی در خانه به وجود می‌آید و با تغییرات فرهنگی برخی فضاها کارکرد خود را از دست می‌دهند و به‌مرور حذف می‌شوند.

شیوه زندگی و گزینش نوع خاصی از الگوی رفتاری، که خود محصول رفتار و تعامل فردی و گروهی انسان است، باعث شکل‌گیری فضاهای اجتماعی می‌شود (ابراهیمی، سلطان‌زاده و کرامتی، ۱۳۹۶، ۳۰). راپاپورت^۱ سبک زندگی را، به‌صورت عام، روشی می‌داند که براساس آن مردم انتخاب می‌کنند چگونه زندگی کنند، رفتار کنند، یا به فعالیتی بپردازند که آنها را متفاوت و متمایز کند (راپاپورت، ۱۳۹۲، الف، ۱۶).

از نظر گئورگ زیمل^۲ سبک زندگی تجسم تلاش انسان برای یافتن ارزش‌های بنیادی خود در فرهنگ عینی‌اش و معرفی و شناساندن آن به دیگران است. به عبارت دیگر انسان برای معنای مورد نظر خود (فردیت برتر)، اشکال (صورت‌های) رفتاری را انتخاب می‌کند (Simmel, 1948, 314).

مطالعات بسیاری در زمینه تأثیرپذیری شکل خانه از فرهنگ صورت پذیرفته است. نظریه راپاپورت، در بخش‌نگری فرهنگی به معماری، به دنبال نسبت‌دادن شکل بنا به نیازهای فرهنگی است (ارمغان، سلطان‌زاده و ایرانی بهبهانی، ۱۳۹۴، ۱۲). از نظر او روش زندگی به‌عنوان بخشی از اجزای فرهنگ تعریف می‌شود که بر کیفیت زندگی و محیط ساخته‌شده تأثیر وارد می‌کند (راپاپورت، ۱۳۹۲، الف، ۱۰).

از نظر پیر بوردیو^۳ سبک زندگی نظام کرد و کارهای طبقه‌بندی‌شده یا نشانه‌های متمایزکننده‌ای است که در قالب ریختار متمایزکننده فضا بازنمایی می‌شود. در این رویکرد خانه به‌مثابه بازنمایی فضایی جهت انجام رفتار، کرد و کار و کنش‌های متقابل افراد نسبت به یکدیگر تلقی و به‌عنوان مکانی شناخته می‌شود که، نسبت به نوع شیوه زندگی، سازمان فضایی و عناصر آن دائماً در حال تغییر است (ابراهیمی، سلطان‌زاده و کرامتی، ۱۳۹۶، ۳۰). در دیدگاه بوردیو، سبک بیشترین توانایی را برای ارائه ویژگی‌هایی دارد که همه فعالیت‌ها را در خود خلاصه کرده است (مانند یک معادله که یک منحنی در آن خلاصه شده است) (بوردیو، ۱۳۹۵، ۵۴).

ادوارد هال^۴ (۱۳۷۹)، در تبیین تئوری‌های مربوط به حضور و استفاده انسان از فضا، به موضوع هم‌جواری اشاره می‌کند که، به‌عنوان جلوه‌ای از خرده‌فرهنگ، از سه جنبه سیمای ثابت، سیمای نیمه‌ثابت و سیمای پویا تشکیل شده است. بر این اساس ساختمان جلوه‌ای از الگوی ثابت است که از داخل براساس طرح‌های فرهنگی

- گونه‌شناسی فضاهای صندوق‌خانه در خانه‌های سنتی ایرانی به چه صورتی است؟
- دلایل ایجاد صندوق‌خانه در خانه‌های سنتی چه بوده است؟
- مکان‌یابی صندوق‌خانه در خانه‌های سنتی به چه صورتی انجام می‌شده است؟
- فضای صندوق‌خانه چه سهمی در خانه‌های سنتی داشته است؟

روش پژوهش

این پژوهش با استفاده از پارادایم کیفی و روش تحقیق توصیفی-تحلیلی، و جمع‌آوری اطلاعات به دو صورت مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی و مطالعات میدانی براساس مشاهده انجام شده است. در مطالعات کتابخانه‌ای از منابع مختلفی جهت جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز استفاده شده است. برای این منظور کتاب‌ها و مقالات مرتبط با موضوع مورد مطالعه قرار گرفته و فیش‌برداری انجام شده است. از نقشه‌های خانه‌ها و اماکن تاریخی نیز در این مطالعه بهره گرفته شده است. برای مشاهده نیز خانه‌های قدیمی شهر یزد مورد بازدید قرار گرفته‌اند. در نهایت، براساس اطلاعات جمع‌آوری‌شده، نگارندگان به تحلیل داده‌ها پرداخته‌اند.

مبانی نظری

• صندوق‌خانه در خانه‌های ایرانی

انسان علاوه بر آنکه به ارتباط با خدا و طبیعت نیاز دارد، به دلیل اجتماعی‌بودن، به ارتباط با دیگران نیز محتاج است. در کنار این سه رکن مهم، ارتباط با خود نیز از اهمیت زیادی برخوردار است. هویت انسان از برآیند این ارتباط‌ها شکل می‌گیرد؛ به همین خاطر در خانه ایرانی به هر چهار رکن ارتباطی توجه ویژه‌ای شده است. درون‌گرایی، مرکزیت، شفافیت و تداوم، هندسه و تناسب‌ها، تعادل موزون و توازن محسوس ارتباط با طبیعت از اصلی‌ترین ویژگی‌های معماری ایرانی است که آن‌ها را در خانه‌های سنتی نیز می‌توان دید (دیبلا، ۱۳۷۸، ۹۷). بر این اساس، یکی از مواردی که معماران ایرانی به آن توجه می‌کنند خلوت است. راپاپورت خلوت را توانایی کنترل تعامل اجتماعی، حق انتخاب و امکان تعامل اجتماعی دلخواه فرد تعریف کرده است (لنگ، ۱۳۸۱، ۱۶۵). خلوت به معنای تنهایی‌گزیدن، تنها نشستن، تنهایی و انزوا و خلوت خانه، جای آسایش، اتاق خصوصی، شبستان، و مقام کمال که اتحاد حب و محبوب و عاشق و معشوق در آن صورت می‌گیرد، به کار می‌رود. فضاهای شکل‌گرفته در خانه‌های ایرانی در راستای پاسخ‌گویی به این نیاز بوده

نمونه‌هایی که مصادیق بی‌بدیلی از فضای انسانی و درخور حیات طبیعت انسان را به نمایش می‌گذارد (کبیری سامانی، ملکوتی و یادگاری، ۱۳۹۵، ۶۲). این معماری همواره پاسخ‌گوی نیازهای کاربران خود بوده است و این پاسخ‌گویی خود را در قالب عناصر معماری با ویژگی‌های گوناگون به نمایش می‌گذارد. یکی از دلایلی که این معماری، علی‌رغم ویژگی‌های ارزشمندش، امروزه مورد استفاده قرار نمی‌گیرد ناشناخته‌بودن ماهیت و عناصر سازنده آن است (بحرانی و سپهری اهرمی، ۱۳۹۶، ۷۷). در خانه‌های معاصر، تراکم جمعیت، تغییرات در سرانه زمین، روابط فضایی و ساختاری، تغییرات در فعالیت‌های روزانه و سبک زندگی منجر به تغییراتی در ریخت‌شناسی و معنای مسکن شده است. خانه‌های معاصر به شکل آپارتمان‌ها و مجموعه‌های مسکونی طراحی می‌شوند. نیازهای زندگی مدرن، طراحان را به حذف فیزیکی یا معنایی برخی عناصر اجتماعی در مسکن سوق می‌دهد؛ در حالی که انسان سنتی در خانه‌ای مجتمع می‌زیسته و حس اجتماع در او پررنگ بوده است (شیبانی و پورسلیمان امیری، ۱۳۹۶، ۴۷).

یکی از عناصر معماری سنتی، که به‌خصوص در خانه‌های به‌جامانده از دوره قاجار دیده می‌شود، صندوق‌خانه است. عنصری مهم که تحت تأثیر فرهنگ و سبک زندگی آن دوره از تاریخ در ساختار خانه شکل گرفته و علی‌رغم کارکرد مهم در رفع نیازهای خانواده، به دلیل ذات اندرونی و یا داشتن نقش فرعی، کمتر مورد توجه قرار گرفته است. هدف اصلی این پژوهش بررسی جایگاه، نقش و کارکرد صندوق‌خانه، به‌عنوان یکی از عناصر فرعی در ساختار خانه‌های ایرانی، و عملکرد این فضا در ساختار مسکونی است. بدین منظور ابتدا مفهوم صندوق‌خانه مورد بررسی قرار گرفته و سپس، با بررسی منابع مختلف، نقش این فضا تحلیل و کارکردهای مختلف آن از منظرهای مختلف بررسی شده است. برای تدقیق این بررسی، ضمن بازدید از خانه‌های قدیمی شهر یزد، نقشه‌های معماری آن‌ها مورد ارزیابی قرار گرفته است.

سؤال پژوهش

همان‌گونه که بیان شد هدف از تدوین این مقاله پرداختن به نقش و کارکرد عنصر صندوق‌خانه در خانه‌های سنتی ایرانی و بررسی گونه‌های مختلف آن است. سؤال اصلی این پژوهش نیز به این موضوع می‌پردازد که نقش و کارکرد صندوق‌خانه در خانه‌های سنتی ایرانی چه بوده است. علاوه بر این سؤال، این پژوهش در پی پاسخ‌گویی به سؤالاتی است که در پی می‌آید.

داستان خسرو و شیرین نظامی گنجوی، خسرو بعد از سه ماه بی‌قراری به همراه شیرین به گنجینه خویس که همان صندوق‌خانه است می‌رود تا با دیدن گنج‌های پیدا و پنهان اندوه از دل بزدايد و پریشانی خویش را درمان سازد.

«خسرو به همراهی شیرین، پای به گنج‌خانه نهانی خویش می‌گذارد؛ مکانی با بار معنایی نمادین؛ تمثیلی برجسته از قلمرو مرموز ناخودآگاهی؛ و در این مکان است که پیر دانا با نمودی نمادین‌تر بر خسرو پرویز متجلی می‌شود و راه رسیدن به یکپارچگی روانی را بار دیگر به وی عرضه می‌دارد. گنج‌خانه مکانی است با چهل خانه؛ عددی کامل نمادین. گنجینه چهل‌خانه خسرو پرویز، جایی جز قلمرو ناخودآگاهی وی نیست؛ قلمروی که باید در آن روند زندگی خسرو پرویز طی یک نوزایی نمادین تغییر کند و او را به کمال و پختگی برساند. نمادین بودن گنج‌خانه، گنج‌های پیدا و پنهان آن را نیز نمادین می‌سازد» (هاشمی و جعفری، ۱۳۹۰، ۱۲۱).

در شعر امروز نیز می‌توان واژه صندوق‌خانه را در میان اشعار پیدا کرد، مانند شعری از سعید بیابانکی:

«مرا به خلوت صندوق‌خانه‌اش ببرید
رسیده است گمانم شراب خانگی‌اش»
و یا در بخشی از شعر فروغ فرخزاد:

«آن روزها رفتند
آن روزهای جذبه و حیرت
آن روزهای خواب و بیداری
آن روزهای هر سایه رازی داشت

هر جعبه صندوق‌خانه سر بسته گنجی را نهان می‌کرد».

در داستان‌های معاصر نیز می‌توان ردپای این عنصر را در برخی اشعار یا داستان‌ها یافت. به‌عنوان مثال، در داستان «گیاهی در قرنطینه» نوشته «بیژن نجدی».

«... این داستان سرگذشت جوانی است به نام طاهر که همراه پدر و مادری در دهکده زیتون زندگی می‌کنند. ابتدا فکر می‌کند طاهر سرخک گرفته است؛ به همین سبب مراسم آئینی را اجرا می‌کند. طاهر را به صندوق‌خانه می‌آورد و پنجره‌ها را با پرده‌های سرخ می‌پوشاند؛ چرا که نباید آدم‌های نجس طاهر را ببینند. کاسه آب، چهل تاس برنج و بشقابی پر از تخم‌مرغ بالای سر طاهر می‌گذارد...» (جهان‌دیده کودهی، ۱۳۹۱، ۱۳۱).

«... هر بار که دلش می‌خواست چیزی را فراموش کند، تا صندوق‌خانه می‌دوید و در آن جا با دو آینه، قفل را نگاه می‌کرد...» (همان، ۱۳۲).

«... پس از شناسایی بیماری طاهر، صندوق‌خانه به تاریک‌خانه تبدیل می‌شود برای مراقبت طاهر. در این تاریک‌خانه بخشی از اعمال آئینی و رازناک فرهنگ عوام

و هر کس براساس سن و سال و عادت خود، گوشه‌ای را برای خلوت و تنهایی خود در خانه داشته است. چنان‌که خاطرات ساکنان این خانه‌ها بازگویی وجود فضاهایی (کنج‌ها، گوشه‌ها، پستوها و...) است که به آن دل‌بستگی خاصی دارند (عبدالله زاده و ارژمند، ۱۳۹۱، ۱۱۶).

معمار ایرانی با طراحی خاص خود، فضایی را برای خلوت و آرامش ساکنان طراحی می‌کرده است. فضاهایی مانند پستو، صندوق‌خانه، کنج و یا خلوت‌خانه که بیشتر برای تأمین نیاز ارتباطی با خود و خدا مورد استفاده قرار می‌گرفته است. هرچند عنوان‌هایی نظیر مهمان‌خانه، صندوق‌خانه، مطبخ، شاه‌نشین، بالاخانه و هیزم‌خانه برای اتاق‌های خانه حاکی از آن است که اتاق‌ها بیشتر قلمرو عملکردها بوده‌اند و نه افراد (خامنه‌زاده، ۱۳۹۶، ۳۷).

از طرفی، از جمله اصول معماری ایرانی وجود نظام ترتیب و توالی در استقرار فضاها، وقوع فعالیت‌ها، دیدها و حرکت‌هاست. وجود سلسه‌مراتب در معماری، به نحو بارزی در ارتباط با مفهوم محرمیت در فرهنگ ایرانیان است. محرمیت یک مفهوم نسبی است که بسته به مقررات هر جامعه‌ای سازوکار خاص خود را دارد (رحیمی، انصاری، بمانیان و مهدوی‌نژاد، ۱۳۹۹، ۱۸).

لغت‌نامه دهخدا صندوق‌خانه را اطاق کوچکی تعریف می‌کند که در پشت اتاق است و صندوق و لباس در آن قرار می‌گرفته است. این لغت‌نامه واژه پستو را معادل این لغت تعبیر می‌کند. در بررسی میدانی نیز چنین به نظر می‌رسد این فضا، در ساختار خانه‌های ایرانی، فضایی بوده که در گوشه‌ای از اندرونی ساخته می‌شده و به دلیل قرار گرفتن صندوق‌های مختلف لباس و یا اقلام دیگر نام صندوق‌خانه بر آن نهاده شده است. هرچند شاید این امر به دلیل فرهنگ حاکم بر محیط اجتماع آن زمان و تفکیک فضای خانه به اندرونی و بیرونی از اهمیت خاصی برخوردار بوده است، ولی نکته مهم اینکه صندوق‌خانه اندرونی‌ترین فضای اندرونی محسوب می‌شده که در کنار سایر اجزای خانه ترکیبی منحصربه‌فرد را تشکیل می‌داده و باعث انعطاف در ساختار و پاسخ‌گویی به نیازهای مختلف برای ساکنان بوده است. همان‌طور که ارمغان و همکاران نیز اشاره می‌کنند: «امکان توسعه اتاق به این ترتیب توسط پستو و صندوق‌خانه از یک‌سو و ایوانی در جلوی آن از سوی دیگر میسر می‌شد و طیفی از فضاهای متنوع زندگی از نیمه‌باز تا بسته مهیا بود که به نیازهای مختلف ساکنان آن پاسخ می‌داد» (ارمغان، سلطان‌زاده و ایرانی بهبهانی، ۱۳۹۲، ۳۷).

این مفهوم در ادبیات کهن نیز به کرات یافت می‌شود که نشان‌دهنده وجود چنین فضایی از دیرباز در ساختار مسکونی ایران زمین است. به‌عنوان نمونه در بخشی از

- محل نگهداری مایحتاج خانگی خانوار
«صندوق خانه انبارهای کوچک درون کران می‌باشند که مایحتاج هفتگی خانوار از قبیل حبوبات گندم، جو و آرد در آن‌ها نگهداری می‌شود» (گرچی مهلبانی و سنائی، ۱۳۸۹، ۱۳).

- ایجاد خلوت‌گاهی برای خانواده و به‌خصوص برای حفظ و افزایش محرمیت پدر و مادر
«ساخت فضایی به‌عنوان پیش ورودی علاوه بر ایجاد سلسله‌مراتب فضایی، از ورود مستقیم به فضا جلوگیری می‌کند. همچنین با ساخت صندوق خانه و پستو و ... عمق بیشتری به فضا داده که این امر باعث افزایش محرمیت و ایجاد خلوت می‌شود» (پیوسته‌گر، حیدری و اسلامی، ۱۳۹۶، ۶۴). و یا «در همین راستا ایجاد فضاهایی چون صندوق‌خانه‌ها، بالاخانه‌ها، اتاق‌های گوشواره و از این قبیل به‌منظور تأمین نیاز به خلوت ساکنان، به‌ویژه پدر و مادر، از جمله راهکارهای عملی است که معمار سنتی به‌منظور ایجاد خلوت فضایی در خانه به کار می‌گرفته است» (همان، ۵۷).

- تفکیک فضای پدر و مادر از فرزندان برای حفظ حرمت‌ها
«تأمین خلوت افراد در خانه و به‌ویژه حفظ حریم خصوصی پدر و مادر و تأکید بر تفکیک فضای خصوصی آن‌ها از

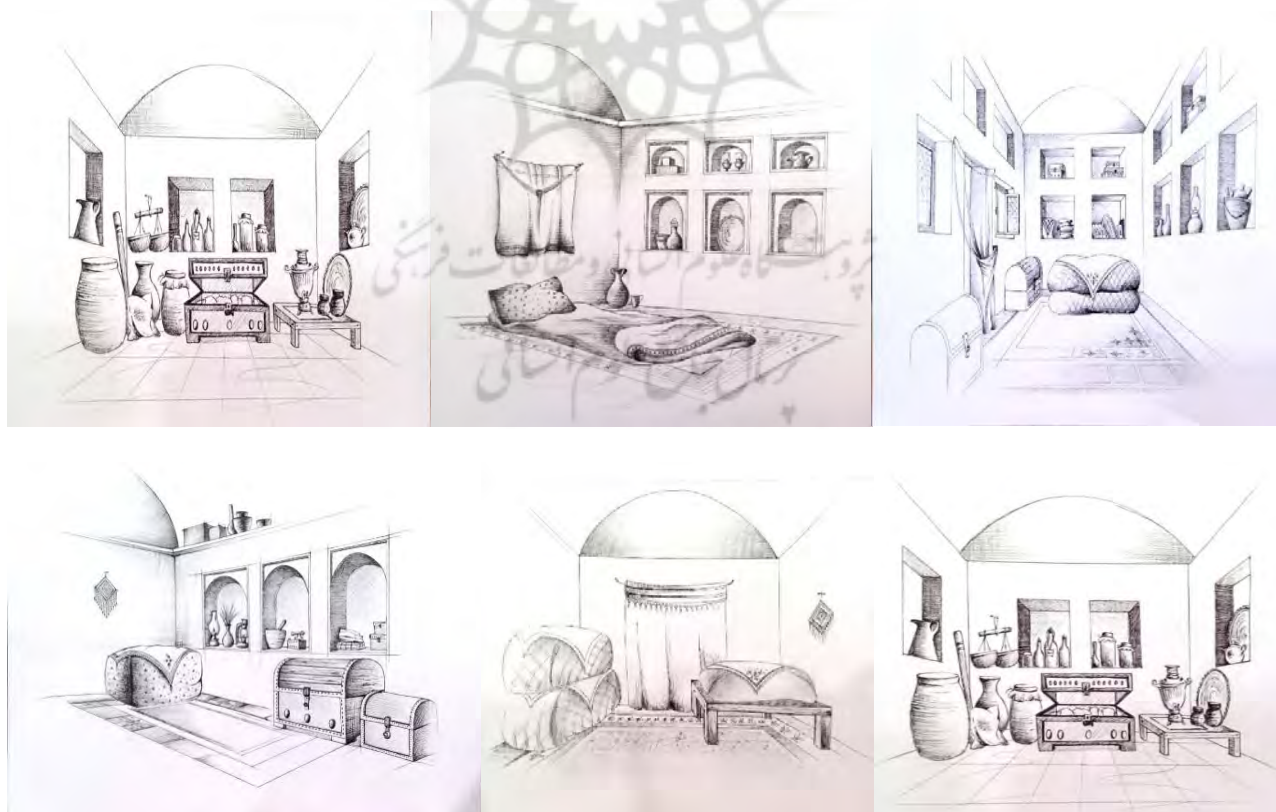
اجرا می‌شود. ورود طاهر به این مراقبت‌گاه، طاهر را به انسانی دیگر بدل می‌کند. صندوق‌خانه تمثیلی است از قرنطینه گیاهی و زهدان ...» (همان، ۱۴۱).

• کارکردهای صندوق‌خانه

با توجه به فرهنگ رایج در گذشته ایران، صندوق‌خانه به‌عنوان یک عنصر اصلی در همه خانه‌ها یافت می‌شود؛ برخی خانه‌ها یک صندوق‌خانه دارند و هرچه درآمد صاحب‌خانه بالاتر باشد، تعداد صندوق‌خانه بیشتر می‌شود. در قصر پادشاه، حجره‌های مدارس، و بسیاری مکان‌های دیگر می‌توان صندوق‌خانه را مشاهده کرد. در نگاه اول به نظر می‌رسد مهم‌ترین کارکرد صندوق‌خانه نگهداری صندوق‌های لباس باشد، در حالی که با بررسی منابع مختلف می‌توان دریافت که این عنصر مهم کارکردهای دیگری را نیز در فضای کالبدی خانه ایفا می‌کرده است (تصویر ۱).

- استقرار وسایل و اقلامی دور از دسترس دیگران و احتمالاً پنهان کردن برخی وسایل

«صندوق‌خانه یا پستو اتاق کوچکی در کنار اتاق اصلی [است] که معمولاً صندوق و اشیاء و لوازمی نظیر آن را در آنجا (دور از دید دیگران) قرار می‌دادند» (راشد، ۱۳۸۷، ۲۲۸).



تصویر ۱. نمونه‌هایی از فضای صندوق‌خانه در خانه‌های سنتی. تصاویر نمونه بیانگر آن است که این فضاها عموماً مکانی برای نگهداری وسایل خواب و صندوق لباس و استراحت و خواب عصر و یا شبانه بوده است. در نمونه‌های مرمت‌شده جدید این فضاها به‌گونه‌ای سامان یافته است که محلی برای قرارگیری تخت و عرصه خصوصی خانه بوده است. مأخذ: عبدلی، ۱۳۹۹.

- محلی خاص برای خانواده‌های ثروتمند با کارکردی مانند گاو صندوق

«یکی از اجزای اصلی تأسیسات بیوتات سلطنتی در عصر ناصری» (یوسفی فر، ۱۳۹۰، ۳۵).

- اعتبار بخشی به فضاهای جنبی از طریق ایجاد تکامل کارکردی و فضایی

«در داخل تالار وجود تزئینات و طاقچه‌ها و یا فضاهایی همچون صندوق‌خانه در انتهای آن، باعث اهمیت تالار می‌شود» (دیبا، ریوالت و سانتلی، ۱۳۹۱، ۱۷۴).

- محلی برای قرنطینه بیماران

«ابتدا فکر می‌کند طاهر سرخک گرفته است؛ به همین سبب مراسم آئینی را اجرا می‌کند. طاهر را [به] صندوق‌خانه می‌آورد و پنجره‌ها را با پرده‌های سرخ می‌پوشاند؛ چرا که نباید آدم‌های نجس طاهر را ببینند. کاسه آب، چهل تاس برنج و بشقابی پر از تخم‌مرغ بالای سر طاهر می‌گذارد» (جهان‌دیده کودهی، ۱۳۹۱، ۱۳۱).

معرفی محدوده پژوهش

همان‌گونه که بیان شد هدف از این پژوهش گونه‌شناسی فضاهای پستو و صندوق‌خانه است و برای دستیابی به این هدف، برخی از خانه‌های شهر میراث جهانی یزد مورد بررسی قرار گرفته‌اند. تعداد زیادی از خانه‌های یزد ثبت میراث فرهنگی شده‌اند و نقشه و مستندات کافی درباره آنها وجود دارد. بنابراین، ابتدا ۱۸ نمونه از خانه‌های یزد مورد شناسایی اولیه قرار گرفتند. سپس، از میان خانه‌های انتخابی، شش خانه، که استقرار یا نقشه صندوق‌خانه در آنها به‌گونه‌ای با سایر خانه‌ها تمایز داشت، انتخاب شدند. این شش خانه، از میان خانه‌های بزرگ چندحیاطه، خانه‌های نسبتاً کوچک‌تر و خانه‌های تک‌حیاطه انتخاب شدند. ابتدا این شش نمونه مورد بررسی قرار گرفتند و سپس، با معرفی این نمونه‌ها، گونه‌شناسی کلی فضاهای صندوق‌خانه در خانه‌های سنتی یزد انجام شده است.

خانه‌های سنتی یزد عموماً متعلق به دو دوره قاجار و پهلوی هستند، ولی خانه‌های مورد مطالعه و بررسی در این پژوهش صرفاً از میان خانه‌های ساخته‌شده در دوره قاجار انتخاب شده‌اند. این خانه‌ها در هم‌سازی کامل با اقلیم طراحی شده‌اند و با ایجاد حیاط‌های عمیق و پرسایه در میان بنا و درآمیختن و اتصال فضاهای زندگی با فضاهای باز و به‌خصوص با اهمیت‌دادن به فضاهای نیمه‌باز در خانه، و قراردادن حوض‌های آب و باغچه‌های آکنده از گیاهان سبز، محیط مناسبی را، برای زندگی در کویر، برای ساکنان این خانه‌ها فراهم می‌آورده‌اند. مشخصات خانه‌های مورد بررسی در این تحقیق در جدول ۱ ارائه شده است.

دیگر اتاق‌ها (به ویژه کودکان) به‌عنوان یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های معماران و سازندگان در معماری سنتی ایران به شمار می‌رفته است» (همان).

- محل نگهداری اقلام اضافی

«صندوق‌خانه (پستو)، محل نگهداری وسایل اضافی [بوده است]» (هدایت و طبائیان، ۱۳۹۴، ۴۳). و یا «اشیایی که هر روز مورد استفاده نیست در فضایی صندوق‌خانه مانند گرد آمده است» (غلامعلی، ۱۳۵۶، ۲۱۱).

- محل نگهداری وسایل خواب و همچنین زیورآلات و اقلام بارز

«در اتاق‌ها به‌جز یک صندوق که زنان زیورآلات قیمتی، فنجان‌ها، ظرف شکر و آینه‌ای که جزو جهیزیه‌شان بود را در آن می‌گذارند، چیز دیگری نبود. مجموعه‌ای از چند عدد پستی، لحاف و تشک بود، که همه آنها تا شده و در چادرشب بچه‌بندی و هنگام صبح به کناری گذارده می‌شد و شب‌ها پهن می‌گردید. هرگوشه اندرونی اتاقی داشت که صندوق‌خانه (پستو) می‌نامیدند که در آن‌جا زنان البسه و دیگر لوازم شخصی خویش را در گنج‌ها قرار می‌دادند و در طول روز رختخواب‌ها را قرار می‌دادند» (مهدوی، ۱۳۹۲، ۱۲۱). و یا «هر اتاق شامل بود بر طاقچه‌های متعدد برای چیدن ظروف دم دستی و کته‌ها و گنج‌هایی برای کتاب و وسایل پنهان‌داشتن و (رف) برای ظروف و اشیای کوچک قیمتی و غیرضرور و صندوق‌خانه‌ای برای جادادن کرسی و رختخواب و صندوق البسه و ظروف آشپزخانه و اسباب سماور» (شهری، ۱۳۷۸، ۲۴۶).

- محلی برای استراحت

«محلی برای استراحت دور از شلوغی خانه» (عابدی، ۱۳۶۸، ۲۲).

- محلی برای عبادت، مراقبه و راز و نیاز

«صندوق‌خانه‌ها، پستوها، زاویه‌ها، کنج‌ها مصادیقی از فضاهایی هستند که برای عبادت در خانه مورد استفاده قرار می‌گرفته است. خانه‌هایی با این کیفیت این امکان را در اختیار انسان قرار می‌دهد تا با خویش خلوت کند و به مراقبه و محاسبه بپردازد» (ارژمند و خانی، ۱۳۹۱، ۳۵). و یا «مفهوم خلوت در اکثر خانه‌ها در پستو، صندوق‌خانه، تعریف می‌شود که باعث تفکر، حضور و آرامش قلب و برآوردن نیازهای معنوی است» (همان).

- یکی از مؤلفه‌های خانه‌های مسلمانان برای ایجاد حریم خصوصی

«صندوق‌خانه به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های هویت اسلامی در مسکن مسلمانان به‌عنوان حریم خصوصی محسوب می‌شده است» (بلوکی و اخوت، ۱۳۹۴).

جدول ۱. معرفی نمونه خانه‌های انتخابی یزد. مأخذ: نگارندگان؛ مأخذ نقشه‌ها و عکس‌ها: حاجی قاسمی، ۱۳۸۳.

نام	ویژگی	نقشه‌های معماری	تصویر
خانه اردکانیان	<ul style="list-style-type: none"> - واقع در محله قصاب‌ها در محدوده بافت قدیم - قدمت در حدود صد و چهل سال - به همت آخوند ملاعلی اردکانی و برادر او - متشکل از دو بخش با دو حیاط مجزا - هر دو حیاط مستطیل شکل و شمالی-جنوبی - مساحت بخش غربی بیش از دیگری است، ولی فضاهای بخش شرقی مفصل‌تر و پرتزئین‌تر است. - عمده فضاهای هر دو حیاط یا هر دو خانه بر روی زمین و در یک طبقه ساخته شده است. - هر دو حیاط از سه جانب، شمال و غرب و جنوب، با فضاهای مختلف محصور شده است؛ و جبهه چهارم (جنوب شرقی) هر دو حیاط فقط دیوارهای تراش خورده و قاب‌بندی شده است. 		
خانه فرهنگی و مظفری	<ul style="list-style-type: none"> - واقع در محله پشت‌باغ، در محدوده دربند عرب‌ها - قدمت در حدود صد سال - بانی خانه شمالی علی محمد فرهنگی و بانی خانه جنوبی محمد حسین مظفری - هر دو حیاط اصلی مستطیل شکل و در امتداد شمال شرقی-جنوب غربی - ورودی اصلی خانه در بین دو حیاط و در گوشه شرقی حیاط جنوبی قرار گرفته است و با راهرو کوتاهی به حیاط جنوبی (حیاط بزرگ) و از طریق دالانی با چند پیچ، به گوشه جنوبی حیاط شمالی متصل می‌شود. - فضاهای اصلی در دو خانه در چهارسوی حیاط قرار گرفته‌اند که رو به سوی حیاط اصلی داشته و فضاهای فرعی در گوشه‌ها و در لایه‌های دوم فضایی در پشت فضاهای اصلی قرار دارند. 		
خانه مستر وای	<ul style="list-style-type: none"> - واقع در محله سرتل در یزد - قدمت در حدود ۱۲۰ سال - متعلق به فردی به نام مهربان گودرز - بستر بنا مستطیل کشیده و دارای دو حیاط - حیاط بزرگ در میانه بخش اصلی زمین - اغلب فضاهای اطراف حیاط اصلی یک طبقه است، اما حیاط کوچک بدون احتساب گودال باغچه، بنایی دو طبقه بوده است. - دارای دو حیاط بسیار کوچک در شمال مجموعه، به جز دو حیاط مذکور - دارای بادگیری بلند در جبهه جنوب غربی که در انتهای اتاق شکم‌دریده اصلی خانه قرار داشته است. - فضاهای اصلی خانه در جبهه‌های اصلی حیاط و فضاهای فرعی و خدماتی در گوشه‌ها و در لایه پستی فضاهای اصلی قرار داشته است. 		
خانه عرب‌ها	<ul style="list-style-type: none"> - واقع در محله شاه‌ابوالقاسم - قدمت در حدود صد و سی سال - بانی خانه یکی از فرزندان حاج محمدعلی عرب - مجموعه‌ای از چند حیاط در میان فضاهای بسته و نیمه باز - تقریباً در امتداد شمال غربی- جنوب شرقی است و حیاط‌ها به صورت مستطیل شکل هستند. - ارتفاع مجموعه تقریباً یکسان است و به همین علت حجم کلی آن واحدی یکپارچه به نظر می‌رسد که گویی حیاط‌ها را در آن تراشیده‌اند. - این خود به اهمیت حیاط‌ها در مجموعه افزوده و آنها را عناصر هویت‌دهنده بخش‌های مختلف خانه کرده است. - خانه دارای تنوعی از فضاهای تالار با قاعده چلیپایی، تالار، پنج‌دری، اتاق‌های گوشواره و غیره بوده است. 		

نام	ویژگی	نقشه‌های معماری	تصویر
خانه مشکیان	<p>- واقع در محله گازرگاه</p> <p>- قدمت در حدود صد و بیست سال</p> <p>- بانی خانه حاج علی اکبر مشکیان</p> <p>- بخشی از مجموعه احداثی حاج علی اکبر مشکیان و مکان پذیرایی از مهمانان و برگزاری مراسم روضه‌خوانی خانواده بوده است.</p> <p>- بخش اعظم بنا را حیاط اصلی و فضاهای بسته و نیم باز اطراف آن تشکیل می‌دهد.</p> <p>- بخش فضاهای خدماتی در جنوب خانه استقرار یافته و حیاط مستقل دارد.</p> <p>- حیاط اصلی خانه مستطیل شکل است و در امتداد شمال شرقی- جنوب غربی قرار دارد.</p> <p>- جبهه‌های اطراف حیاط بر همان نظم ثابت‌اند: در نماهای روبرو، عناصر میانی متفاوت است؛ ولی همواره فضاهای نیم باز (ایوان) در مقابل فضای بسته نشسته است.</p>		

خانه ریسمانیان	<p>- واقع در محله دارالشفاء یزد</p> <p>- قدمت در حدود صد سال</p> <p>- بانی بنا آقا سید عبدالحی از مجتهدان معروف بوده است که بعدها خانواده ریسمانیان آن را خریداری کرده‌اند.</p> <p>- دارای حیاطی وسیع با فضاهایی در گرداگرد آن</p> <p>- دارای دو ورودی؛ ورودی اول با دو راه به گوشه جنوب غربی حیاط مرتبط است و ورودی دوم که در جنوب شرقی بنا قرار دارد.</p> <p>- انتظام فضاها پیرامون حیاط مطابق با همان نظم و هندسه و تقارن متداول در خانه‌های سنتی بوده است.</p> <p>- فضاهای اصلی در مرکز و فضاهای دیگر به ترتیب اهمیت در اطراف آن قرار گرفته است.</p> <p>- در مرکز حیاط که محل تلاقی محورهای تقارن است، آبنا قرار گرفته است که مستطیل شکل و کشیدگی آن منطبق بر محور طولی حیاط بوده است.</p>		
----------------	--	--	--

تحلیل گونه‌شناسی فضاهای صندوق‌خانه

• گونه‌شناسی فضاهای صندوق‌خانه به لحاظ هندسه و فرم در خانه‌های سنتی یزد تفاوت قائل‌شدن میان خودی و بیگانه، آشنا و غریبه، مختص فرهنگ و جامعه‌ای خاص نیست؛ همه انسان‌ها در فرهنگ‌های مختلف، به‌نوعی حریم خصوصی و عمومی را از یکدیگر جدا می‌کنند. برای همه افراد عرصه عمومی جایی است که در آن کسانی را که نسبت به ساکنین غریبه‌تر هستند ملاقات می‌کنند و عرصه خصوصی جایی است که نزدیکان در آن حضور دارند. خانه ایرانی، با اینکه فضایی خصوصی است، بخشی از آن بیرونی است، لذا امکان ملاقات با افراد غریبه در خانه مهیا است و وجود بیرونی خانه از محرمیت اندرونی نمی‌کاهد. خلوت در مسکن از ضروریات هر محیط مناسب برای زیست انسان به شمار می‌رود. وجود خلوت در محیط زندگی می‌تواند به ایجاد زمینه مناسب در ابعاد فردی و اجتماعی بینجامد. علاوه بر آن، آسایش خانواده و فراهم آمدن امکان ارتباط مناسب اعضای آن با یکدیگر، و حتی با سایر نزدیکان، نیازمند خلوت در مسکن است؛ چراکه مسکن به معنای جایی که سکینه در آن جاری است، نیازمند نوعی خلوت است (ارژمند و خانی، ۱۳۹۱، ۲۷).

فضای پشتیبانی‌کننده فضاهای اصلی در خانه‌های سنتی یزد شامل پستو، صندوق‌خانه، انباری، دولاب و غیره است. فضاهای پشتیبانی‌کننده براساس اینکه در الگوی کدام جزء فضاها قرار گرفته‌اند، دارای فرم، ابعاد و محل قرارگیری متفاوت هستند (اسمعیلی، ۱۳۹۵، ۱۱). صندوق‌خانه یا پستو در خانه‌های ایرانی ممکن است با قسمت‌های مختلف خانه هم‌جوار باشند، از اتاق‌های دودری، سهدری، پنج‌دری تا جوانب فضاهای تالار، اتاق‌های اِرسی و جانب فضاهای دالان‌ها و راهروها. این فضاها عموماً به‌عنوان فضاهای درجه دوم به حساب می‌آیند، لذا نوع توجه به تزئینات و مقوله‌های زیبایی‌شناسی در آنها متفاوت است. در برخی از خانه‌ها این پستوها دارای تناسب مناسب و همراه با طاقچه‌ها و رف‌ها

- فضاهایی با ابعاد و تناسبات نسبتاً کوچک و تزئینات طاقچه و رف در جدارها

در این گونه از پستو و صندوق‌خانه، عرض پستو به اندازه عرض یک طاقچه و عموماً دارای تزئینات طاقچه و رف‌هایی در جدارها است. با توجه به کوچک بودن ابعاد فضا، عموماً سقفی کاذب با تکنیک لاپوش، تناسبات ارتفاعی فضا را برای مناسب و مطلوب می‌کرده است. این فضا عموماً برای محل قرارگیری رختخواب و در مواردی استراحت و خواب برای یک نفر مورد استفاده قرار می‌گرفته است. این فضاها معمولاً در انتهای اتاق‌های دودری و سه‌دری و حتی در مواردی در انتهای اتاق پنج‌دری قرار داشته‌اند. در خانه‌های سنتی مورد بررسی، خانه‌های اردکانیان، فرهنگی-مظفری و ریسمانیان دارای صندوق‌خانه‌هایی هستند که در این گونه قرار می‌گیرند.

- فضاهایی با هندسه مشخص و بدون هر گونه وجه تزئینی طاقچه و رف در جدارها

این گونه از صندوق‌خانه‌ها عموماً در انتهای راهروها و یا در جانب برخی از فضاهای اصلی و یا درجه دوم قرار می‌گرفته‌اند. این پستوها ابعاد و تناسبات تعریف‌شده و خاصی ندارند و داخل فضا عموماً از تزئینات خاص و ویژه‌ای بهره‌مند نیست. این نمونه‌ها در مواردی برای کامل کردن هندسه فضاهای چلیپایی و شکم‌دریده در کنار آنها قرار می‌گیرند و دارای ابعاد بسیار کوچکی هستند. این گونه پستو در همه خانه‌های مورد بررسی مشاهده می‌شود.

- فضاهایی بدون هندسه مشخص و بعضاً گوشه‌دار

این گونه از صندوق‌خانه‌ها عموماً در کنج فضاها و به واسطه قناسی زمین‌ها شکل می‌گرفتند و دارای تناسبات مشخصی نیستند و حتی در مواردی دارای گوشه هستند و هندسه مشخصی ندارند. این فضاها معمولاً به‌عنوان انبار در کنار فضاهای درجه دوم و در جانب راهروها مورد استفاده قرار می‌گرفتند. در خانه‌های مستر وای، ریسمانیان و عرب‌ها می‌توان نمونه‌هایی از این گونه را مشاهده کرد.

• عوامل مؤثر در مکان‌یابی فضاهای صندوق‌خانه در خانه‌های سنتی یزد

صندوق‌خانه، به تناسب اهمیت و کارکرد درونی خود، در هم‌جواری‌های متفاوت با فضاهای اصلی و فرعی، فضاهای باز و نیمه‌باز و در طبقات مختلف قرار می‌گرفته است. جانمایی صندوق‌خانه اگرچه تابع اتفاقات رفتاری و عملکردی در لایه‌های دوم عرصه‌های خصوصی بوده است، تابع عوامل دیگری نیز بوده است که به برخی از آنها در ادامه اشاره می‌شود.

- ضرورت پاسخ به نیاز عملکردی

عموماً فضاهای صندوق‌خانه و پستو به‌عنوان فضاهای

در جدارها برای قراردادن وسایل بوده است، اما در برخی خانه‌ها این فضاها را می‌توان بدون طاقچه و رف و با تزئیناتی در حد گچ‌کاری ساده مشاهده کرد.

شیوه پوشش فضاهای پستو در ادامه حرکت‌های سازه‌ای فضاها و اتاق‌های مجاور است؛ لذا عموماً این فضاها به نسبت تناسبات دارای ارتفاع نسبتاً زیاد و تقریباً هم‌ارتفاع با اتاق‌های سه‌دری یا پنج‌دری اطراف هستند. در این موارد بر روی سقف اصلی، با تکنیک لاپوش، سقف سبک دیگری اجرا می‌شده است تا تناسب فضایی متعادل شود. براساس موقعیت پستو، دسترسی به داخل آن از جداره‌های مختلف امکان‌پذیر بوده است. در مواردی که این پستوها در انتهای اتاق‌های سه‌دری و پنج‌دری بوده‌اند، دسترسی به آنها از دری که در محور اتاق سه‌دری وجود دارد امکان‌پذیر شده است. بعضاً در مواردی که ابعاد پستو بزرگ بوده، دسترسی‌هایی از انتهای دالان نیز وجود داشته است (بنگرید به جدول ۱).

بررسی نمونه‌های مختلف خانه‌های یزد بیان‌گر آن است که شکل و تناسبات فضاهای صندوق‌خانه عموماً از الگوی خاصی پیروی نمی‌کرده است. در برخی نمونه‌ها به دلیل موقعیت خاص آن نمونه، ابعاد و تناسبات طلایی رعایت شده است، اما برخی پستوها دارای تناسبات مشخص و متناسبی نبوده‌اند و هندسه آنها از قاعده دقیق پیروی نمی‌کند. بررسی صندوق‌خانه‌ها در نمونه‌های مختلف خانه‌های یزد به گونه‌شناسی زیر منجر شده است (جدول ۲).

- فضاهایی با ابعاد و تناسبات مناسب با تزئینات طاقچه و رف در جدارها

این گونه فضاهای صندوق‌خانه دارای ابعاد و تناسبات قابل ملاحظه‌ای هستند و معمولاً عرض آنها به اندازه تناسبات دو طاقچه و یا حتی سه طاقچه موجود در فضا است که امکان یک زیست کوچک را در درون خود فراهم می‌آورد. عموماً این گونه پستوها دارای طاقچه‌ها و رف‌هایی جهت قراردادن اشیا و اسباب اضافی نیز هستند. از آنجا که این فضاها در لایه دوم و سوم فضایی نسبت به حیاط بوده‌اند، تنها امکان روشنایی و نورگیری آنها از طریق بازشدن در متصل به اتاق‌های اصلی فراهم می‌شده است. در مواردی که این اتاق‌ها دارای اهمیت بیشتری بوده‌اند، از دو طاقچه طرفین در پستو، نورگیرهایی به‌صورت پنجره‌های مشبک با شیشه‌های رنگی در داخل طاقچه‌ها تعبیه شده است تا بتواند کمی روشنایی را برای فضای پستو فراهم آورد. در این موارد این فضاها به‌عنوان محل استراحت و خواب هم استفاده می‌شده است. در بین نمونه‌های مورد بررسی خانه‌های مشکیان، اردکانیان و فرهنگی-مظفری دارای صندوق‌خانه‌ای به این شکل بوده‌اند.

جدول ۲. گونه‌شناسی فضاهای صندوق‌خانه به لحاظ هندسه و فرم در خانه‌های سنتی یزد. مأخذ: نگارندگان؛ طراح کروکی‌ها: پریسا عبدلی.

کروکی فرضی از گونه مورد بررسی	جانمایی فضای صندوق‌خانه در نمونه‌های مورد بررسی			گونه فضای صندوق‌خانه
				<p>فضاهایی با ابعاد و تناسب مناسب با تزئینات طاقچه و رف در جداره‌ها</p>
خانه فرهنگی و مظفری	خانه اردکانیان	خانه مشکیان	<p>موقعیت این گونه‌های فضایی و همچنین نوع توجه به جداره‌های آن بیان‌کننده اهمیت این نوع از صندوق‌خانه بوده است. این گونه از فضاهای صندوق‌خانه عموماً در مجاورت فضاهای درجه یک قرار می‌گیرد و دارای ابعاد و تناسب فضایی مناسب است. صاحب خانه بعضاً این اتاق را به‌عنوان اتاق درجه دوم در نظر می‌گیرد و با توجه به طاقچه‌ها و رف‌ها تلاش می‌کند که فضا و مجموعه وسایل آن را به شیوه مناسبی سامان‌دهی کند.</p> <p>توضیحات</p>	
				<p>فضاهایی با ابعاد و تناسب نسبتاً کوچک و تزئینات طاقچه و رف در جداره‌ها</p>
خانه ریسمانیان	خانه فرهنگی و مظفری	خانه اردکانیان	<p>در این گونه از فضاهای صندوق‌خانه، اگرچه ابعاد فضا کوچک می‌شود، همچنان دارای طاقچه و رف‌هایی در جداره است و برحسب موقعیت، کارکردهای مختلفی از جمله انبار وسایل و یا محل استراحت و غیره را بر عهده می‌گیرد. اما وجود طاقچه‌ها و رف‌ها در این گونه بیان‌کننده اهمیت این نوع از صندوق‌خانه‌هاست.</p> <p>توضیحات</p>	
				<p>فضاهایی با هندسه مشخص و بدون هرگونه وجه تزئینی طاقچه و رف در جداره‌ها</p>
خانه اردکانیان	خانه ریسمانیان	خانه مشکیان	<p>در این گونه از صندوق‌خانه، ابعاد فضاها متغیر و بعضاً کوچک یا بزرگ بوده است، اما از نظر درجه اهمیت، به نسبت گونه‌های قبلی در درجه دوم است و عناصر کالبدی تزئینی از جمله طاقچه و رف در این گونه‌ها بسیار محدود است. کارکرد این گونه‌ها، براساس موقعیت قرارگیری، در مجاورت اتاق سهدری یا پنج‌دری، در انتهای راهروها و یا در مجاورت هشتی‌های ورودی قرار دارند، نوع آن‌ها متفاوت بوده است و از محلی برای خواب و استراحت تا محلی برای وسایل تغییر می‌کند.</p> <p>توضیحات</p>	

گونه فضای صندوق خانه

جانمایی فضای صندوق خانه در نمونه‌های مورد بررسی

کروکی فرضی از گونه مورد بررسی



فضاهایی بدون هندسه مشخص و بعضاً گوشه‌دار

توضیحات

این گونه از صندوق خانه‌ها معمولاً ابعاد و اندازه و هندسه مشخصی ندارند و موقعیت آن‌ها در مجاورت فضاهای درجه اول نیست؛ لذا عدم وجود طاقچه و رف بیان‌کننده اهمیت فضایی کمتر این گونه صندوق خانه‌ها بوده است. کارکرد این بناها عموماً به‌عنوان محل انبار و وسایل مورد نیاز در حیاط و فضاهای ورودی بوده است.

اتاق‌ها و فضاهای داخلی بخش‌هایی از زمین به‌صورت منظم و یا به‌صورت قناس باقی می‌مانده که عموماً به فضاهای پستو و صندوق خانه در پشت فضاهای بسته تبدیل می‌شده است. در این موارد در عین حال که به مسئله قناسی زمین توجه می‌شد، به نیازهای عملکردی و پشتیبانی ظریف در پشت فضاهای بسته اصلی نیز پاسخ داده می‌شد.

- پاسخ به تناسبات و کیفیت مناسب فضایی

در خانه‌های ایرانی عموماً اتاق‌های سه‌دری، پنج‌دری و هفت‌دری با حد واسط دالان و یا راهروها در امتداد یکدیگر در یک جانب حیاط قرار داشته‌اند. فضاهای پنج‌دری معمولاً دارای عرض بیشتر و به تناسب عمق بیشتر بوده‌اند و معمولاً در محور جبهه اصلی قرار می‌گرفتند. اما اتاق‌های سه‌دری در دو طرف آن عموماً دارای عرض کمتر بوده و استفاده کامل از عمق فضا باعث کشیدگی این اتاق‌ها و نامناسب بودن تناسبات اتاق می‌شده است. در این موارد معمار ایرانی با طراحی فضاهای صندوق خانه و پشتیبانی در انتهای اتاق‌های سه‌دری و دودری، مانع از کشیده و نامناسب شدن طول اتاق می‌شده و از سویی امکان تبدیل آن به دو فضای مجزا و مرتبط با هم را فراهم می‌آورده است. لازم به ذکر است کوچک بودن عرض اتاق‌های سه‌دری در مقایسه با پنج‌دری دلیل سازه‌ای داشته و برای کاهش رانش‌های جانبی سقف‌ها و ایستایی سازه‌ای لازم بوده است.

• مکان‌یابی فضاهای صندوق خانه در خانه‌های سنتی یزد

مکان‌یابی فضاها در معماری از اهمیت بسیاری برخوردار

پشتیبانی و خدمات‌رسانی در مجاورت عرصه‌های زیستی خانه شکل می‌گرفته و محلی برای قرارگیری اسباب و وسایل اضافی خانه، قرارگیری رختخواب و گنجه‌های لباس، محل استراحت و خواب و ... بوده است. کارکردهای مربوطه ضرورت قرارگیری این‌گونه فضاها را در لایه دوم عرصه‌های خصوصی و یا در پشت اتاق‌های سه‌دری و دودری در خانه‌های گذشته نشان می‌دهد. در مواردی، برحسب نیاز، می‌توان شاهد این گونه فضاها در جوانب عرصه‌های عمومی خانه، از جمله اتاق‌های هفت‌دری و ارسی و یا در جوانب تالار برای قرارگیری وسایل و خدمات این فضاها بود. در هر جایی از خانه که ضرورت نیاز به فضاهای پشتیبانی و خدماتی وجود داشته باشد، می‌توان فضاهایی را با ابعاد کوچک و اشکال متفاوت به‌عنوان فضاهای صندوق خانه و پستو شاهد بود.

- کمک به معمار برای سازمان‌دهی بهتر فضایی

معماران سنتی عموماً در شکل‌دادن به فضاها اولویت‌های خاصی را در نظر می‌گرفتند؛ از جمله، زمین خانه هر چقدر هم دارای اشکال نامنظم و قناسی بوده، معمار به هندسه فضاهای اصلی خانه اهمیت بسیاری می‌داده است و در نتیجه خانه‌ها همواره دارای حیاط‌هایی با هندسه‌های دقیق مستطیل، مربع و یا هشت‌ضلعی بوده‌اند. اولویت دوم برای معماران هندسه‌های منظم و مناسب فضاهای بسته اصلی در جوانب فضاهای حیاط بوده است. لذا در مرتبه دوم معمار تلاش داشته که به تناسب و هندسه مناسب و فرش‌انداز در فضاهای بسته از جمله سه‌دری، پنج‌دری، تالار و هفت‌دری دست پیدا کند. اما در سامان‌دهی فضایی خانه و در انتهای

باشد، از جانبین بادگیر به عنوان فضای پستو استفاده می‌شده است. از این فضاها معمولاً برای گذاشتن وسایل و ظروف چای و غیره استفاده می‌شده است، به‌خصوص در تابستان که اهل خانواده با پهن کردن فرش بساط زندگی را در تالار می‌گستراندند.

- دیگر بخش‌های خانه

با توجه به کارکردهایی که به صندوق خانه نسبت داده شد، استقرار آن تابع قواعد خاصی نبوده و در هر قسمت، بنا به نیازهای عملکردی و یا فضایی، در جانب فضاهای اصلی و یا فرعی، در طبقات مختلف و در ابعاد و تناسب متفاوت، قرار می‌گرفته است. مثلاً در بسیاری از خانه‌های قدیمی یزد به دلیل عدم وجود وسایل گرمایش و سرمایش در گذشته، ساکنین ناگزیر به هم‌ساز شدن با طبیعت بوده‌اند؛ از همین رو، برای ایجاد فضای مطلوب خواب شبانه در تابستان ناگزیر به کوچ و حرکت به سمت بام خانه برای دستیابی به خنکای بیشتر بوده‌اند. در این موارد، برای قرارگیری رختخواب و حفاظت از آن در مقابل تابش شدید آفتاب تابستان و گرد و خاک‌های ناشی از بادهای شدید، فضاهایی به صورت پستو در گوشه‌هایی از بام تعبیه می‌شده است که صبح‌گاه بعد از جمع کردن رختخواب‌ها بتوانند آن‌ها را در آنجا نگهداری کنند.

نمونه‌هایی از جانمایی صندوق خانه در خانه‌های سنتی یزد در جدول ۳ نشان داده شده است.

سهم فضاهای پستو و صندوق خانه در خانه‌های یزد

همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد فضاهای پستو و صندوق خانه یکی از ضروریات عملکردی و کارکردی برای خانه‌های سنتی یزد به حساب می‌آمده است. در این خانه‌ها، بسته به هندسه و شکل زمین، تناسب فضاهای اصلی، موقعیت قرارگیری این نوع از فضاها و میزان ضرورت عملکردی برای وجود این فضاها در خانه، سهم آن‌ها در فضای خانه‌های یزد متفاوت بوده است. بررسی و تحلیل نمونه‌های انتخابی مورد مطالعه بیان‌گر آن است که فضاهای پستو و صندوق خانه عموماً ۱۰ تا ۱۴ درصد سهم مساحت خانه را به خود اختصاص می‌دهند و سهم این فضاها به نسبت سطح زیربنا ۷ تا ۱۱ درصد بوده است.

هرچند در میان خانه‌های مورد بررسی، خانه عرب‌ها، با ۴ درصد از سهم زمین و ۶ درصد از سهم زیربنای طبقه همکف، کمترین سهم از فضاهای پستو و صندوق خانه را داشته است و تقریباً خارج از محدوده خانه‌های مورد مطالعه بوده است. در میان خانه‌های مورد مطالعه، خانه مشکیان، با ۱۱ درصد از سهم زمین و ۱۴ درصد از سهم زیربنای طبقه

است. مکان‌یابی مناسب فضاها نقش مؤثری در تسهیل عملکردهای مختلف فضاها دارد و باعث بهبود و ارتقای روابط بین افراد خواهد شد. در صورتی که فضاها در مکان مناسب خود و در ارتباط با فضاهای مجاور خود قرار نگیرند، نمی‌توانند نقش خود را به خوبی ایفا کنند و کارکرد مناسب خود را داشته باشند. عدم تفکیک عرصه‌های مناسب خصوصی و عمومی و تداخل این عرصه‌ها، مانع از خلوت مناسب اعضای خانواده خواهد شد و باعث می‌شود عرصه‌های مناسب برای تعامل و گفتگوی بین افراد خانواده با یکدیگر و با مهمانان خانواده فراهم نشود که این امر سبب ایجاد ضعف در رشد شخصیتی افراد خانواده خواهد شد. طراحی پرده‌ها و لایه‌های مختلف اندرونی و بیرونی جهت تفکیک عرصه‌های خصوصی و عمومی یکی از شاهکارهای معمار گذشته بوده است. در محیط اندرونی معمولاً صندوق خانه در یکی از محل‌های زیر قرار می‌گرفته است که متعاقب موقعیت قرارگیری آن نحوه دسترسی نیز عموماً از فضاهای زیستی هم‌جوار و یا از دالان‌ها و راهروهای مجاور بوده است.

- در انتهای اتاق‌های سه‌دوری و دودری

همان‌طور که در توصیف کارکردها و رفتارهای داخل صندوق خانه اشاره شد، این فضاها عموماً در ارتباط بلافاصل با فضاهای خصوصی خانه قرار داشته‌اند. اگرچه تفکیک عرصه‌های خصوصی و عمومی در خانه‌های سنتی تا اندازه‌ای با خانه‌های معاصر متفاوت است، و امکان تفکیک کامل آن امکان‌پذیر نیست، اما در مجموع می‌توان اتاق‌های دودری و سه‌دوری را در زمره عرصه‌های خصوصی‌تر خانه به حساب آورد. طبق گونه‌شناسی‌های انجام‌شده می‌توان ادعا کرد عمده فضاهای صندوق خانه در انتها یا پشت اتاق‌های دودری و سه‌دوری قرار داشته‌اند که اکثراً از محور اتاق امکان دسترسی به آن فراهم می‌شده است.

- در انتها و یا جانبین فضاهای پنج‌دوری یا ارسی با الگوی

چلیپایی

در جانب و یا انتهای اتاق‌های پنج‌دوری، هفت‌دوری و ارسی به‌ندرت می‌توان شاهد فضاهای پستو و یا صندوق خانه بود، اما در مواردی که هندسه این فضاها به سمت هندسه چلیپایی و شکم‌دریده می‌رود، گوشه فضاها معمولاً به فضاهای پستو برای قرارگیری اسباب و وسایل اضافی اتاق، از جمله رختخواب و غیره، تبدیل شده است.

- در جانب فضاهای تالار

در برخی از خانه‌ها در جانب فضاهای نیمه‌باز و تالار، به‌خصوص در مواردی که در انتهای تالار بادگیر وجود داشته و هندسه تالار به سمت هندسه شکم‌دریده درآمده

نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف تحلیل نقش و عملکرد صندوق خانه در خانه های سنتی ایرانی و بررسی گونه های مختلف آن به لحاظ کالبدی و مکانی صورت پذیرفته است. صندوق خانه از جمله فضاهای فرعی در خانه های سنتی ایرانی است که

همکف، بیشترین سهم از فضاهای پستو و صندوق خانه را داشته است. لازم به ذکر است در خانه های معاصر بخشی از این سهم از فضاهای پستو و صندوق خانه به کمدها و گنجه های دیواری در فضاهای نشیمن، اتاق های خواب و پذیرایی اختصاص یافته است (جدول ۴).

جدول ۳. جانمایی یا مکان یابی صندوق خانه در خانه های سنتی یزد. مأخذ: نگارندگان.

محل قرارگیری صندوق خانه

نمونه های مورد بررسی

			در انتهای اتاق های سردری و دودری
خانه عربها	خانه اردکانیان	خانه عربها	
			در انتها و یا جانبین فضاهای پنج دری یا ارسی با الگوی چلبینایی
خانه مستر وای	خانه فرهنگی و مظفری	خانه ریسمانیان	
			در جانب فضاهای تالار
خانه مستر وای	خانه اردکانیان	خانه ریسمانیان	
			دیگر بخش های خانه
خانه اردکانیان	خانه ریسمانیان	خانه مشکیان	

شکل می‌گرفته است، ولی در حقیقت، پاسخ‌گوی نیازهای ساکنین خانه بوده است و به همین دلیل معمار ایرانی سعی بر آن داشته است تا به هر نحو ممکن این فضا را در قسمتی از خانه طراحی و اجرا کند.

براساس تحلیل انجام‌شده می‌توان صندوق‌خانه را براساس هندسه و شکل، به چهار دسته تقسیم کرد: ۱. فضاهایی با ابعاد و تناسبات مناسب با تزئینات طاقچه و رف در جداره‌ها؛ ۲. فضاهایی با ابعاد و تناسبات نسبتاً کوچک و کشیده و تزئینات طاقچه و رف در جداره‌ها؛ ۳. فضاهایی با هندسه مشخص و بدون هرگونه وجه تزئینی طاقچه و رف در جداره‌ها؛ و ۴. فضاهایی بدون هندسه مشخص و بعضاً گوشه‌دار. صندوق‌خانه‌ها که حدود ۱۰ تا ۱۴ درصد مساحت خانه را به خود اختصاص می‌دادند، با توجه به کارکردهای متنوعی که داشتند، فضایی اختصاصی برای صاحب‌خانه به وجود می‌آوردند که بتواند با توجه به نیاز خود از آن بهره‌برد. طبق بررسی‌های به‌عمل‌آمده، این فضا، بنا به ضرورت طراحی معماری یا نیاز عملکردی، در بخش‌های مختلفی از خانه ایجاد می‌شده است که به فراخور هر جانمایی، نقش آن نیز در خانه متفاوت بوده است. برای مثال، در نمونه‌های باقی‌مانده در خانه‌های سنتی یزد، می‌توان صندوق‌خانه را با مساحت‌های مختلف، در جنب فضاهای اصلی مانند تالار و یا در گوشه و کنجی از خانه پیدا کرد. هر یک از این فضاها نقشی متفاوت در خانه ایفا می‌کرده و ضرورت ایجاد آن نیز متفاوت بوده است. با توجه به تغییرات عمده‌ای که در ساختار خانه‌های ایرانی رخ داده است، صندوق‌خانه و پستوی جای خود را به کمدها و انباری‌هایی داده است که صرفاً برای نگهداری وسایل مورد استفاده قرار می‌گیرند و جانشین مناسبی برای کارکردهای دیگر صندوق‌خانه قلمداد نمی‌شوند.

در بعضی موارد برای رعایت هندسه در معماری و ایجاد تناسب فضایی توسط معمار ایجاد می‌شده است، ولی در واقع نقشی عملکردی در خانه برای ایجاد خلوت و فضایی اندرونی داشته است. هرچند این فضا به‌عنوان یکی فضای فرعی در نظر گرفته می‌شده است، ولی با بررسی‌های انجام‌شده نشان می‌دهند که این فضا کارکردهای منحصر به فردی داشته که آن را از دیگر فضاهای خانه ایرانی متمایز می‌ساخته است. این فضا اندرونی‌ترین فضای خانه محسوب می‌شده که برای استراحت، مراقبه و عبادت، قراردادن تجهیزات گران‌قیمت و یا ارزان‌قیمت دم دستی و ... مورد استفاده قرار می‌گرفته است و فرهنگ ایرانی و لزوم پاسخ‌گویی به نیازهای ساکنین در ایجاد این فضای اندرونی مؤثر بوده است. صندوق‌خانه فضای خلوتی را در خانه ایجاد می‌کرده است تا اهالی خانه بتوانند برای حفظ حرمت‌ها و حریم‌ها از این فضا بهره‌برند و یا برای جادادن برخی اقالام و دور نگه‌داشتن آنها از چشم دیگران و یا ایجاد نظم و ترتیب در فضاهای بیرونی و همگانی از آن استفاده کنند. هرچند صندوق‌خانه در ظاهر یک فضای فرعی در معماری خانه‌های سنتی ایرانی محسوب می‌شده، یکی از فضاهایی بوده است که برمبنای روش و سبک زندگی در سنت ایرانی شکل گرفته و ارتباط تنگاتنگی با این روش داشته است؛ سبک زندگی‌ای که فضای خانه را به بخش‌های درونی و بیرونی و عمومی و خصوصی تقسیم می‌کرده و برمبنای آن، طراحی هر فضا متناسب با کارکرد آن فضا صورت می‌پذیرفته است. در واقع صندوق‌خانه را می‌توان از جمله عناصری در خانه سنتی ایرانی دانست که سبک زندگی در ایجاد آن نمود داشته است. بنابراین، اگرچه به نظر می‌رسد این فضا براساس ضرورت‌های معماری در فضای خانه جدول ۴. مساحت فضاهای صندوق‌خانه در خانه‌های سنتی یزد. مأخذ: نگارندگان.

نام خانه	مساحت خانه	مساحت حیاط	زیربنای طبقه همکف	مساحت پستو و صندوق‌خانه در طبقه همکف	درصد زیربنای پستو و صندوق‌خانه به نسبت مساحت زمین	درصد زیربنای پستو و صندوق‌خانه به نسبت زیربنای طبقه همکف
خانه اردکانیان	۱۴۹۲	۵۰۳	۹۸۹	۱۱۸	۷٪	۱۲٪
خانه فرهنگی و مظفری	۲۱۳۷	۷۰۲	۱۴۳۵	۱۷۸	۸٪	۱۲٪
خانه مستر وای	۱۲۰۸	۲۳۷	۹۷۱	۹۸	۸٪	۱۰٪
خانه عرب‌ها	۲۴۵۹	۸۷۱	۱۵۸۸	۹۹	۴٪	۶٪
خانه مشکیان	۱۲۶۰	۲۸۵	۹۷۵	۱۴۰	۱۱٪	۱۴٪
خانه ریسمنیان	۱۴۵۸	۳۶۸	۱۰۹۰	۱۰۹	۷٫۵٪	۱۰٪

پی نوشت

۱. Rappaport
۲. Georg Simmel
۳. Pierre Bourdieu
۴. Edward T. Hall
۵. Thomas Höjrup
۶. Max Weber

فهرست منابع

- دیبا، داراب. (۱۳۷۸). الهام و برداشت از مفاهیم بنیادی معماری ایران. معماری و فرهنگ، (۱)، ۹۷-۱۱۱.
- دیبا، داراب؛ ریوالت، فیلیپ و سانتلی، سرژ. (۱۳۹۱). *خانه‌های اصفهان* (ترجمه مریم قاسمی سیچانی). اصفهان: سازمان نظام مهندسی استان اصفهان.
- راپاپورت، آموس. (۱۳۹۲ الف). *انسان‌شناسی مسکن* (ترجمه خسرو افضلیان). تهران: کتابکده کسری.
- راپاپورت، آموس. (۱۳۹۲ ب). *معنی محیط ساخته‌شده*، رویکردی در ارتباط غیرکلامی (ترجمه فرح حبیب). تهران: انتشارات پردازش و برنامه‌ریزی شهر تهران.
- راشد، حسینعلی. (۱۳۸۷). *فضیلت‌های فراموش‌شده: شرح حال آخوند ملاعباس تربتی*. تهران: اطلاعات.
- رحیمی، روح‌الله؛ انصاری، مجتبی؛ بمانیان، محمدرضا و مهدوی‌نژاد، محمد جواد. (۱۳۹۹). ارزیابی تأثیر مؤلفه‌های کالبدی بر حس دل‌بستگی به مکان در فضاهای جمعی مجتمع‌های مسکونی منتخب تهران. *باغ نظر*، ۱۷ (۸۳)، ۱۵-۳۰.
- شهری، جعفر. (۱۳۷۸). *تاریخ اجتماعی تهران در قرن سیزدهم: زندگی، کسب و کار (جلد اول)*. تهران: موسسه خدمات فرهنگی رسا.
- شیبانی، مهدی و پورسلیمان امیری، زهرا. (۱۳۹۶). نقش محیط طبیعی در ایجاد حس مکان در مسکن شهری. *منظر*، ۹ (۴۱)، ۴۶-۵۹.
- فاضلیان، سید محی‌الدین و اقبالی، سید رحمان. (۱۳۹۶). سبک زندگی، عنصر مغفول معماری اسلامی. *مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی*، ۱۰ (۱)، ۵۷-۸۰.
- عابدی، داریوش. (۱۳۶۸). *مادر (داستان کوتاه)*. سوره اندیشه، (۲)، ۱۸-۲۴.
- عبدالله‌زاده، سیده مهسا و ارژمند، محمود. (۱۳۹۱). در جست‌وجوی ویژگی‌های خانه ایرانی (بر مبنای بررسی شیوه زندگی در خانه‌های سنتی شیراز). *مطالعات شهر ایرانی اسلامی*، ۳ (۱۰)، ۱۰۹-۱۲۲.
- عبدلی، پردیس. (۱۳۹۹). مجموعه اسکیس‌های دستی (منتشر نشده).
- علی‌الحسابی، مهران؛ رضازاده، راضیه و چریگو، نصیبه. (۱۳۹۶). ارائه مدل مفهومی معنای مکان و شاخص‌های تداوم آن (تحلیل پدیدارشناسانه تفسیری تجربیات زیسته افراد). *باغ نظر*، ۱۴ (۵۲)، ۱۷-۲۶.
- غفاری، علی و بنایی ابرندآبادی، مریم. (۱۳۹۰). *خانه سالم چیست؟ مسکن و محیط روستا*، ۳۰ (۱۳۳)، ۱۵-۲۸.
- غلامعلی، همایون. (۱۳۵۶). *روستای کندوان. بررسی‌های تاریخی*، ۱۲ (۱)، ۱۵۵-۲۱۶.
- کبیری سامانی، علی؛ ملکوتی، علی‌رضا و یادگاری، زهره. (۱۳۹۵). بازشناسی معنی خانه در قرآن، رهیافتی در جهت تبیین مبانی نظری خانه. *باغ نظر*، ۱۳ (۴۵)، ۶۱-۷۶.
- گرچی مهلبانی، یوسف و سنائی، المیرا. (۱۳۸۹). معماری هم‌ساز با اقلیم روستای کندوان. *مسکن و محیط روستا*، ۲۹ (۱۲۹)، ۲-۱۹.
- لنگ، جان. (۱۳۸۱). *آفرینش نظریه معماری: نقش علوم رفتاری در طراحی محیط* (ترجمه علیرضا عینی‌فر). تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

- ابراهیمی، غلامرضا؛ سلطان‌زاده، حسین و کرامتی، غزال. (۱۳۹۶). بازتاب فرهنگ غرب در تحول زندگی و معماری خانه‌های اواخر قاجار شهر همدان. *باغ نظر*، ۱۴ (۴۷)، ۲۹-۳۸.
- ارژمند، محمود و خانی، سمیه. (۱۳۹۱). نقش خلوت در معماری خانه ایرانی. *مطالعات شهر ایرانی اسلامی*، ۲ (۷)، ۲۷-۳۸.
- ارمغان، مریم؛ سلطان‌زاده، حسین و ایرانی بهبهانی، هما. (۱۳۹۲). معماری و فرهنگ در خانه‌های اعیانی تهران در دوره قاجار. *پژوهش‌های انسان‌شناسی ایران*، ۳ (۱)، ۲۹-۵۰.
- ارمغان، مریم؛ سلطان‌زاده، حسین و ایرانی بهبهانی، هما. (۱۳۹۴). بازتعریف نقش زن در خانواده و تأثیر آن بر تزئینات نقاشی و ساختار خانه‌های اعیانی تهران در دوره قاجار. *باغ نظر*، ۱۲ (۳۴)، ۱۱-۲۴.
- اسمعیلی، لیلی. (۱۳۹۵). در جست‌جوی هندسه پنهان خانه با گذر از زندگی (رابطه سازمان فضایی خانه و چگونگی زیستن). *فصلنامه عمران و توسعه*، ۴ (۷)، ۶-۱۶.
- بحرانی، حمیدرضا و سپهری اهرمی، آزاده. (۱۳۹۶). بازشناسی و تدقیق علت وجودی و نقش کارکردی شناسیر در بافت تاریخی بوشهر. *باغ نظر*، ۱۵ (۵۸)، ۷۷-۸۸.
- بلوکی، سجاد و اخوت، هانیه. (۱۳۹۴). بررسی تطبیقی تشابهات و تمایزات خانه‌های مسلمانان و زرتشتیان در یزد. *مطالعات شهر ایرانی اسلامی*، ۶ (۲۲)، ۵۱-۶۶.
- بوردیو، پیر. (۱۳۹۵). *تمایز: نقد اجتماعی قضاوت‌های ذوقی* (ترجمه حسن چاوشیان). تهران: پرهام نقش.
- پیوسته‌گر، یعقوب؛ حیدری، علی‌اکبر و اسلامی، مطهره. (۱۳۹۶). بازشناسی اصول پنج‌گانه استاد پیرنیا در معماری خانه‌های سنتی ایران و تحلیل آن با استناد به منابع اعتقادی اسلامی. *مطالعه موردی: خانه‌های شهر یزد*. *مطالعات شهر ایرانی اسلامی*، ۷ (۲۷)، ۵۱-۶۶.
- توسلی، غلام‌عباس. (۱۳۷۳). *نظریه‌های جامعه‌شناسی*. تهران: سمت.
- جهان‌دیده کودهی، سینا. (۱۳۹۱). *صندوق خانه ایدئولوژی، تأویل نشانه‌شناسی «گیاهی در قرنطینه» بیژن نجدی*. *نقد ادبی*، ۵ (۱۷)، ۱۲۹-۱۵۶.
- حاجی قاسمی، کامبیز. (۱۳۸۳). *گنجنامه (فرهنگ آثار معماری اسلامی ایران)*؛ *خانه‌های یزد*. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی؛ روزنه.
- خامنه‌زاده، حنا. (۱۳۹۶). مفهوم خلوت و چگونگی تحقق آن در زیست-جهان خانه ایرانی، مطالعه تطبیقی آن در خانه ایرانی ماقبل مدرن و خانه مدرن ایرانی. *باغ نظر*، ۱۴ (۴۹)، ۳۱-۴۲.

- مهدوی، شیرین. (۱۳۹۲). نگاهی به زندگی روزمره مردم ایران در اواخر عصر قاجار (ترجمه حسین احمدزاده نودیجه). پیام بهارستان، ۱۹(۲)، ص ۱۱۴-۱۳۲.
- هاشمی، مرتضی و جعفری، طیبه. (۱۳۹۰). تحلیل نمادها و کهن‌الگوها در بخشی از خسرو و شیرین نظامی. زبان و ادب فارسی، ۶۴(۲۲۴)، ۱۱۵-۱۳۱.
- هال، ادوارد. تی. (۱۳۷۹). بعد پنهان (ترجمه منوچهر طیبیان). تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- هدایت، اعظم و طبائیان، سیده مرضیه. (۱۳۹۴). بررسی عناصر شکل‌دهنده و دلایل وجودی آن‌ها در خانه‌های بافت تاریخی بوشهر. شهر و معماری بومی، ۳(۳)، ۳۵-۵۴.
- یوسفی‌فر، شهرام. (۱۳۹۰). مجمع‌الصنایع (تجربه نوگرایی در مشاغل کارگاه‌های سلطنتی دوره قاجار). گنجینه اسناد، ۲۱(۳)، ۴۲-۶۴.
- Simmel, G. (1948). The Metropolis and Mental Life. In Georg Simmel, *On Individuality and social Forms* (Donald N. Leving, Ed.). Chicago: University of Chicago press.



COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Bagh-e Nazar Journal. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).



نحوه ارجاع به این مقاله:
 باصولی، مهدی و امیدواری، سمیه. (۱۴۰۰). صندوق‌خانه، منظر خلوت در خانه ایرانی (بررسی خانه‌های سنتی یزد). باغ نظر، ۱۸(۱۰۴)، ۲۹-۴۴.



DOI: 10.22034/BAGH.2021.231378.4549
 URL: http://www.bagh-sj.com/article_140266.html